

Підготовка слухачів мовних курсів до міжкультурної комунікації: особливості навчання дорослих іноземної мови

Щербина Олена Олександрівна¹, Полодюк Мар'яна Миколаївна²

Опубліковано	Секція	УДК
21.03.2024	Освіта/Педагогіка	378.147

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10847350>

Ліцензовано за умовами Creative Commons BY 4.0 International license

Анотація. У статті розглядаються основні соціально-психологічні передумови, що впливають на формування іншомовної соціокультурної компетенції у студентів мовних курсів у Воєнній академії імені Євгенія Березняка. Наводяться приклади на основі суспільно-політичних аудіо- чи відеосюжетів, які залучають мотиваційно-емоційну сферу слухача через реалізацію особистісно-діяльнісного підходу до вивчення іноземної мови. Такий підхід допомагає поступово долати труднощі у вивченні автентичного матеріалу для адаптації до професійно орієнтованої лексики, що сприяє успішному формуванню іншомовної професійно орієнтованої компетентності слухачів.

У статті також висвітлюється питання забезпечення цілісності навчання всіх видів мовленнєвої діяльності на основі комунікативної моделі. Наголошується на необхідності подальшого дослідження, конкретизації та адаптації задекларованих комунікативного та особистісно-діяльнісного підходів до навчання іноземних мов дорослих з урахуванням підготовки та використання навчальних матеріалів відповідно до тематики для формування іншомовної професійно орієнтованої соціокультурної компетенції слухачів.

Обговорюється також структура навчального матеріалу з іноземної мови, розроблена на основі потреб професійного іншомовного спілкування та рівнів соціокультурної взаємодії. Ця структура втілює основні принципи навчання та створює квазіпрофесійні комунікативні ситуації. Блоки навчальної дисципліни містять такі змістові компоненти, як адаптація до перебування в країні мови, що вивчається, професійна діяльність, політичне та культурне життя країни мови, що вивчається.

У статті проведено аналіз особливостей навчання іноземних мов слухачів крізь призму комунікативного підходу з опорою на мотиваційно-емоційну сферу та виокремити ті аспекти організації навчання, які позитивно впливають на формування іншомовної комунікативної компетентності слухачів.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Воєнної академії імені Євгенія Березняка, <https://orcid.org/0000-0003-1219-2313>

² старший викладач кафедри іноземних мов Воєнної академії імені Євгенія Березняка, <https://orcid.org/0000-0001-5239-6113>

Ключові слова: іноземна мова, іншомовна культура, соціокультурна компетентність, міжкультурна комунікація, міжкультурна взаємодія, соціалізація, акультурація.

Preparation of students of language courses for intercultural communication: peculiarities of adult foreign language learning

Annotation. The article discusses the main socio-psychological prerequisites that influence the formation of foreign language sociocultural competence in language course students at the Yevhenii Berezniak Military Academy. It provides examples based on socio-political audio or video plots, which involve the motivational-emotional sphere of the listener through the implementation of a personal-activity approach to foreign language learning. This approach helps to gradually overcome difficulties in studying authentic material for adaptation to professionally oriented vocabulary, which contributes to the successful formation of foreign language professionally oriented competence of listeners.

The article also highlights the issue of ensuring the integrity of teaching all types of speech activity based on the communicative model. It emphasizes the need for further research, specification, and adaptation of the declared communicative and personal-activity approaches to adult foreign language learning, taking into account the preparation and use of teaching materials according to the topic for the formation of foreign language professionally oriented sociocultural competence of listeners.

The structure of foreign language teaching material, developed based on the needs of professional foreign communication and levels of sociocultural interaction, is also discussed. This structure embodies the above-mentioned principles of learning and creates quasi-professional communicative situations. The blocks of the educational discipline contain such content components as adaptation to staying in the country of the studied language, professional activity, and the political and cultural life of the country of the studied language.

The article analyzes the peculiarities of teaching foreign languages to listeners through the prism of the communicative approach based on the motivational-emotional sphere and to highlight those aspects of organizing teaching that positively influence the formation of foreign language communicative competence of listeners.

Keywords: foreign language, foreign language culture, socio-cultural competence, intercultural communication, intercultural interaction, socialization, acculturation

Вступ

Безперервність самоосвіти є головною освітньою парадигмою в сучасному світі, оскільки швидкі зміни спонукають особистість до самовдосконалення. Послідовна інтеграція України у світові освітні програми, можливість навчання, стажування наших фахівців за кордоном стимулює до оволодіння іноземною мовою. Опанування культури мовлення, розуміння соціокультурного контексту, основних правил і поведінкових моделей є важливою умовою ефективного професійного й особистого спілкування.

Питання мотивації дорослого слухача до самовдосконалення, зокрема до вивчення іноземної мови, психологічні фактори цих процесів і характеристики суб'єктів навчання досліджують активно українські та зарубіжні науковці.

Особливої уваги заслуговують дослідження Г. Гарднера, П. Джарвіса, П. Пімслера. Методичні засади навчання іноземних мов у процесі професійної підготовки створювали: К. Кенеді (С. Kennedy), Т. Хатчінсон (Т. Hutchinson) та А. Уотерс (А. Waters). Серед вітчизняних науковців, які досліджують психологічні та педагогічні особливості безперервної освіти, – І. Зязюн, О. Уваркіна, Н. Ничкало, С. Сисоєва. Однак соціокультурна

складова іншомовної підготовки дорослих, вплив мотиваційно-емоційної сфери на ефективність навчання потребує подальшого дослідження.

Мета статті – аналіз особливостей навчання слухачів ВА іноземних мов крізь призму комунікативного підходу з опорою на мотиваційно-емоційну сферу та виділення тих аспектів організації навчання, які позитивно впливають на формування іншомовної комунікативної компетенції слухачів.

Результати

Розпочати навчання в дорослому віці – означає визнати потребу подальшого саморозвитку й самовдосконалення, критично оцінити на свої можливості, вміння та навички. Обираючи підхід до структурування й викладу матеріалу для навчання дорослих іноземної мови необхідно зважати перш за все на те, що роль викладача змінюється: із єдиного джерела знань він перетворюється на тьютора і радника. Це ключовий фактор навчального процесу, завдяки якому суб'єкт-суб'єктна педагогічна взаємодія набуває форми партнерських стосунків, що послаблює критику, адже мета навчання – не оцінювати, а допомагати. Слухачі стають активними учасниками освітнього процесу, беруть на себе відповідальність за засвоєння матеріалу, за власну мотивацію і прогрес. На першому етапі потрібно підтримати слухача, допомогти у створенні стратегії навчання. Відвідавши кілька занять, людина, яка навчається, має впевнитися, що все вдасться, ніхто не глузує з помилок, не критикує. Зміна звичних ролей у навчанні дорослих іноземної мови – це важливий момент. До цього викладачу слід особливо ретельно готуватися, оскільки потрібно зважати як на професійну інерцію педагога, так і на навчальний (зазвичай досить багатий, проте не завжди ефективний) досвід слухачів. Сформовані навички самостійної роботи, інтелектуальна активність, інтерес до занять і усвідомлення власної ролі і відповідальності за результат у вивченні іноземної мови – ось що є головною умовою успішного оволодіння навчальним матеріалом, що передбачає формування умінь і навичок іншомовної комунікації. Завдання викладача – забезпечити взаємозв'язок мотиваційної, емоційної та інтелектуальної сфер слухачів під час роботи в групі.

Психологічне особисте, соціальне, професійне навантаження на слухача, є значним, а подекуди і надмірним. Слід враховувати це при побудові стосунків в групі. Сформульовані відповідно мета виконання завдань і очікуваний результат, запускаючи механізм внутрішньої відповідальності, самоактуалізації слухача, зроблять навчальний процес особисто вагомим, а похвала і підтримка є ключовим аспектом. Дорослі бояться припуститися помилок, втратити авторитет, здатися невігласами набагато більше, ніж діти. Критика, висміювання, страх втратити повагу, страх припуститися помилки – основні вороги слухачів у вивченні іноземної мови

Сформульовані відповідно мета виконання завдань і очікуваний результат, запускаючи механізм внутрішньої відповідальності, самоактуалізації слухача, зроблять навчальний процес особисто вагомим, а похвала і підтримка є ключовим аспектом. Дорослі бояться припуститися помилок, втратити авторитет, здатися невігласами набагато більше, ніж діти. Критика, висміювання, страх втратити повагу, страх припуститися помилки – основні вороги слухачів у вивченні іноземної мови.

Варто зауважити, що оцінювання відповідей на заняттях іноземної мови може впливати на мотивацію слухача. Традиційні вербальні оцінки мають бути добре виваженими, щоб підбадьорювати, спонукати слухача до подальших дій і досягнень, в жодному разі не порівнювати досягнення різних слухачів між собою, оскільки процес засвоєння нових знань, формування умінь і навичок є суто індивідуальним і залежить від особистісних рис, психо-фізіологічних властивостей людини. На жаль, переважна частина слухачів має досвід навчання в тих умовах, де мотивація досягнення майже

повністю витіснила мотивацію внутрішню, а основним стимулом дій було – зробити не гірше, ніж хтось інший, не відрізнятись, бути таким, як усі. Отже зрілість як інтегративне психологічне утворення, як здатність реагувати на зміни умов соціальної життєдіяльності та успішно пристосовуватися до них; відповідальність за свою суб'єктність; перехід від підтримки з боку оточення до самопідтримки, не настає разом із фізіологічною зрілістю. Відповідно до цього варто звертати особливу увагу на побудову внутрішньо-мотиваційної стратегії навчання слухачів. Людина, здатна відчувати радість пізнання, переживаючи інтелектуальні емоції, більш активна у процесі навчання. Крім того, в умовах активного інтелектуального пошуку змінюється загальний фон спілкування, задоволення від набуття нових знань збільшує позитивний поштовх дає заряд позитивного ставлення до життя, підвищує самооцінку. Відхід від формалізації процесу навчання – досить складний шлях, оскільки він є, власне, втіленням одвічного філософського питання: бути чи здаватися? Саме це питання і зумовлює стратегію життя, путь самовдосконалення, мотиви вчинків, рушійні сили особистості. Це має вирішальне значення для побудови мотиваційної стратегії у викладанні іноземної мови. Якщо є відповідь на питання «для чого?», можна шукати відповідь на наступне питання «як?»

Одним із основних чинників, що впливають на успішну професійну реалізацію особистості, є визнання. Оскільки в умовах глобалізації кордони країни більше не є фактором стримування, можна говорити про наявність величезних можливостей для людей, які шукають себе, своє місце і професійне визнання. Володіння іноземною мовою – необхідна умова для цього. Міжнародні контакти і зв'язки України з іноземними державами-партнерами спричиняє орієнтацію сучасної методики навчання іноземних мов з урахуванням реальних умов комунікації. Тому перевагу мають групи з вивчення іноземної мови, що є фахово орієнтованими. Вже було вище зазначено, якщо вже відомо «для чого?», постає питання «як?» Розглядаючи мову як інструмент спілкування, можна знайти вектор для структурування навчального матеріалу, що лежить на поверхні: комунікація.

Крізь призму комунікативного підходу до вивчення іноземних мов можна відповідно до необхідних рівнів оволодіння мовними навичками, відповідно до сфер використання та умов реального професійного спілкування побудувати навчальний процес таким чином, щоб завдання були максимально наближені до справжнього життя, що передбачає відбір лексичних одиниць, граматичних конструкцій, діалогічних та монологічних ситуацій.

Комплексне поєднання названих вище аспектів, а саме: зміна ролей у суб'єкт-суб'єктному педагогічному процесі, підтримка слухачів, етичне оцінювання, врахування вікових та професійних деформацій, акцентуалізація саме внутрішньої мотивації, також максимальне наближення навчання до реальності через фахову орієнтацію та комунікативний підхід до викладання іноземної мови позитивно впливає на успішність навчання.

Ще один аспект іншомовної підготовки, який має бути висвітлено, – це автентичність навчального матеріалу, оскільки і для професійного, і для побутового спілкування виняткову роль відіграє сприймання мовлення.

Міжкультурний діалог (а лише такий рівень спілкування є нормою) передбачає взаєморозуміння. Взаєморозуміння складається із усвідомлення спільності та залежності однієї культури від іншої, соціокультурного аспекту набуття учасниками соціокультурного статусу суб'єкта, усвідомлення і розуміння цінностей іншої культури, передбачає співробітництво і спільну діяльність при наявності особистісного, емоційного і смислового контактів. Без цих, вказаних вище умов, взаєморозуміння неможливе, бо головною передумовою взаєморозуміння, його основою є культура, а

само культурний фон і ставлення до культури, які складають менталітет людини і незалежно від її волі й свідомості керують її почуттями, словами та діями.

Розвиток здібностей до міжкультурної комунікації, тобто адекватного взаєморозуміння двох і більше учасників комунікативного акту, які належать до різних національних культур, робить актуальними цілу низку особистісних параметрів, які до останнього часу не були предметом уваги науковців. Передусім мова йде про формування таких якостей особистості як відкритість, толерантність і готовність до спілкування. Відкритість – свобода від упереджень стосовно представників іншої культури. Ця якість пов'язана із здатністю людини толерантно ставитися до проявів чужого, незвичного в інших культурах, готовністю до міжкультурного спілкування.

Формування соціо-культурної компетенції є проблемою не лише педагогічною, але й соціально-психологічною. Психічний розвиток людини відбувається шляхом засвоєння нею загальнолюдського досвіду через предметну діяльність та мову. Протягом життя безперервно відбувається адаптація людини до оточуючих. Іншими словами *соціалізація* – це процес інтеграції індивіда в суспільство, у різні типи соціальних спільнот шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості. Це процес оволодіння соціальними ролями особистості. Функція соціалізації, як одна з функцій культури, є синтетичною й об'єднує та підпорядковує всі інші. Отже, процес соціалізації – це засвоєння індивідом певної системи знань, норм та цінностей (тобто культури в її різноманітних проявах), які дозволяють йому діяти як повноправному члену суспільства.

Засвоєння національної культури відбувається не лише під час соціалізації дитини, але й у процесі “акультурації” [2; 3], під якою розуміють процес адаптації комуніканта до нової культури у результаті контакту з нею, тобто процес засвоєння особистістю, вихованою в одній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу, зокрема стереотипів мовного спілкування. У власній культурі особистість знаходиться у стані рівноваги, при зміні оточення і зіткненні з чужою культурою рівновага порушується, спричиняючи стрес. Виникає необхідність в адаптації до нового середовища і визначення власної ролі. Вступаючи в контакт з іншою культурою виникає дисонанс менталітетів, картин світу, ціннісних орієнтирів, це і спричиняє кризу ідентичності особистості й культурний шок. Рух комунікантів назустріч один одному через трансформацію різних аспектів спілкування передбачає формування особистості на перехресті культур [3]. Тому завданням викладача іноземної мови виступає формування вторинної мовної особистості, здатної брати участь у міжкультурній комунікації.

З соціально-психологічної точки зору особистість слухача повинна бути готовою до вторинної акультурації. Ця готовність проявляється у якостях особистості, уточнених зокрема Н.Ф. Бориско [3]. Це: усвідомлення власної ідентичності та її презентація – здатність індивіда усвідомлювати світ, тобто розуміння того, що власне сприйняття світу обумовлене соціокультурними факторами та колективним менталітетом, які не так легко змінити; але це означає і здатність індивіда представляти свій світ представникам іншої культури їхньою мовою; рольова дистанція – здатність індивіда абстрагуватися від власної позиції (ролі), подивитися на неї з боку, розуміючи при цьому, що є й інші сприйняття світу, такі ж природні, як і його власні; емпатія – здатність індивіда увійти в ситуацію іншого, намагатися зрозуміти його “нормальність”; поза мовним середовищем це відбувається опосередковано через тексти, фільми, картини; здатність особистості не боятися зустрічі з “чужим”, не уникати її, а вступати в контакт, витримуючи суперечливі сподівання й вимоги; ось чому саме на практичних заняттях з

іноземної мови слід давати слухачам можливість зустрічі з “чужим”, аналізувати та обговорювати своє сприйняття.

Культуру можна образно порівняти з айсбергом, у якого на поверхні води знаходиться лише менша частина його маси, в той час як більша частина айсбергу схована під водою, але при цьому видима та невидима частини культури нерозривно пов'язані між собою. Видима частина, що знаходиться на поверхні, – це формальна культура. Невидима частина культури являє собою неформальний рівень культури, на якому усі дії та поведінка відбуваються автоматично, майже несвідомо. Усвідомлення проявляється лише в екстремальних або незвичних ситуаціях під час контактів з представниками інших культур. Правила поведінки на цьому рівні визначаються підсвідомо і контролюються почуттями, які вказують на те, що щось відбувається не так, як повинно бути. Ось чому оцінювання поведінки супроводжується високою емоційністю, оскільки порушення неписаних правил серйозно впливають на стосунки між людьми. Особливу роль при цьому відіграє мова, оскільки мова, вірніше мовлення (мовленнева поведінка, мовленнева діяльність) виступає засобом передачі соціального досвіду, в межах якого соціальні норми поведінки є специфічною національною формою вияву універсальної та організаційної функцій культури. Соціальні норми поведінки є необхідною умовою існування суспільства, які регулюють соціальну взаємодію людей в процесі їх практичної діяльності.

Однією з найбільших перешкод для здійснення успішної комунікації є не помилки в мові, але помилки в комунікативній поведінці. Досвід показує, що носії мови, як правило, легко вибачають фонетичні, лексичні або граматичні помилки іноземців, але досить болісно реагують на порушення етикету мовленнєвої і немовленнєвої поведінки, який прийнятий у цій мовній спільноті. Комуніканти мають використовувати певні формули відповідно до ситуації спілкування. Носії мови оволодівають ними у процесі соціалізації й інтуїтивно здійснюють вибір необхідних засобів спілкування, виходячи з екстралінгвістичних умов, серед яких особливе значення має ступінь офіційності стосунків між комунікантами.

Цей процес включення індивіда у соціальні відносини й оволодіння ним правилами соціальної взаємодії описують в соціології та соціальній психології як процес оволодіння соціальними ролями, як формування рольового репертуару особистості. Сукупність цих процесів утворює певні межі соціалізації. У процесі соціалізації індивід не лише поринає у мережу соціальних відносин, не лише оволодіває деякими соціальними функціями і як наслідок цього засвоює певні фрагменти культури, але й формує свою психіку. Функція соціалізації, як одна з функцій культури, є синтетичною й об'єднує та підпорядковує всі інші.

Засвоєння національної культури відбувається не лише під час соціалізації дитини, але й у процесі адаптації комуніканта до нової культури у результаті контакту з нею, тобто процес засвоєння особистістю, вихованою в одній культурі, елементів іншої культури, субкультури, картини світу, зокрема стереотипів мовного спілкування. Виникає необхідність в адаптації до нового середовища і визначення власної ролі. Вступаючи в контакт з іншою культурою виникає дисонанс менталітетів, картин світу, ціннісних орієнтирів, це і спричиняє кризу ідентичності особистості й культурний шок. Особистість дізнається про порушення процесу комунікації через зворотній зв'язок; це змушує її коригувати різні аспекти своєї комунікативної поведінки. Саме такий рух комунікантів назустріч один одному через трансформацію різних аспектів спілкування передбачає формування особистості на перехресті культур.

З соціально-психологічної точки зору особистість слухача повинна бути готовою до вторинної акультурації: під час розвитку цієї якості важливу роль відіграють афективні, а не пізнавальні процеси, бо поза мовним середовищем це відбувається

опосередковано через тексти, фільми, картини; *здатність особистості не боятися зустрічі з “чужим”*, не уникати її, а вступати в контакт, витримуючи суперечливі сподівання й вимоги; ось чому саме на заняттях з іноземної мови слід давати слухачам можливість зустрічі з “чужим” і розвивати здатність аналізувати та обговорювати своє сприйняття.

На основі вивчення потреб професійного іншомовного спілкування, рівнів соціокультурної взаємодії, розроблено структуру навчального матеріалу з іноземної мови, яка передбачає втілення вказаних вище принципів навчання та створює квазі-професійні комунікативні ситуації. Блоки навчальної дисципліни містять такі змістові компоненти:

- адаптація до перебування у країні, мова якої вивчається (побутове спілкування за визначеним переліком тем, занурення в культуру країни, поведінкові моделі, традиції, свята);
- професійна діяльність (спілкування з колегами, навички публічних виступів);
- політичне і культурне життя країни, мова якої вивчається (культурно-історичні і політичні особливості країни, мова якої вивчається).

Методика проведення практичних занять з іноземної мови, особливості оцінювання дорослих під час навчання, дії викладача-тьютора, що покликані залучити мотиваційну, емоційну і інтелектуальну сфери слухача у процес формування нових соціально-психологічних ролей, які йому доведеться виконувати у професійній діяльності, де основним буде використання іноземної мови або перебування в країні, мова якої вивчається.

Мовні труднощі визначаються рівнем розуміння наявної в тексті інформації (повне розуміння інформації, розуміння важливих ідей, цілеспрямований вибір інформації); видом тексту (опис, розповідь, повідомлення; монолог, діалог); тематикою/темою; обсягом (кількістю слів у ньому). Велике значення для адекватного розуміння має логічний наголос: він несе основне смислове навантаження. Лексичні труднощі виникають не лише у разі кількісного збільшення словникового матеріалу і його різноманітності (що характерно для другого курсу), але й при вживанні слів у переносному значенні, наявності слів, які не мають великого інформаційного навантаження, вживанні аморфних, невмотивованих слів і фразеологічних зворотів. Проте відповідне структурування навчального матеріалу від простого до складного, з опрацюванням автентичних мовних джерел дасть слухачам змогу впоратися із завданнями, відчути власні сили, відстежити власний прогрес і розвиток своїх умінь, що є дуже важливим для формування стійкої внутрішньої мотивації.

Висновки

Загальний психологічний фон спілкування змінюється в умовах активного інтелектуального пошуку, задоволення від нових знань надає заряд позитивного ставлення до життя, підвищує самооцінку. Система вправ, побудованих на матеріалі суспільно-політичних аудіо- чи відео сюжетів, передбачає включення мотиваційно-емоційної сфери слухача через реалізацію особистісно-діяльнісного підходу до навчання іноземних мов, поетапне подолання труднощів у розумінні повідомлення, вивчення лексичного автентичного матеріалу для адаптації до професійно орієнтованого вокабуляру сприятимуть успішному формуванню іншомовної професійно орієнтованої компетентності слухачів мовних курсів Воєнної академії. Саме це у свою чергу дасть змогу фахівцям виконувати поставлені завдання на високому професійному рівні і реалізовувати концептуальні засади безперервної самоосвіти.

Сьогодні відкритим залишається питання забезпечення цілісності навчання всіх видів мовленнєвої діяльності з опорою на комунікативну модель. Безперечно

подальшого дослідження, конкретизації та адаптації до реальних умов потребують задекларовані комунікативний та особистісно-діяльнісний підходи до навчання іноземних мов дорослих з урахуванням підготовки і використання навчально-методичних матеріалів відповідно до тематики задля формування іншомовної професійно орієнтованої соціокультурної компетентності слухачів.

Список використаних джерел

1. Андрющенко Т. Сучасні вимоги до освіти дорослих. Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Черкаси, 2010. Вип. 183, Ч.1. С. 12–16.
2. Бесараб Т. Значущість методу комунікації у процесі вивчення іноземної мови. Комунікативна спрямованість вивчення мовних дисциплін у вищих навчальних закладах. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого». Харків: НЮУ ім. Ярослава Мудрого», 2015. 160 с. С.7-8.
3. Бориско Н. Проблеми міжкультурної підготовки майбутніх вчителів і викладачів іноземних мов. Іноземні мови №1. 2018. С. 9 – 20. URL : <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/223946.pdf> (Дата звернення: 19.09.2023)
4. Григор'єва Т. Особливості навчання іноземних мов дорослих. Вісник Львівського університету : серія педагогічна : зб. наук. праць. Львів, 2005. Вип. 20. С. 78–83.
5. Григор'єва Т. Педагогічні умови ефективного навчання дорослих. Вісник Житомирського університету імені Івана Франка. Житомир : Вид-во ЖДУ, 2008. Вип. 37. С. 148–153.
6. Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! ISSN 2226-4051 . Етика і естетика педагогічної дії, 2012. №. 3, С. 20–37.
7. Преснер Р. Форми освіти дорослих у системі післядипломного навчання. Актуальні питання гуманітарних наук. Дрогобич : Посвіт, 2016. Вип. 15. С. 408 – 413.
8. Уваркіна О. Роль освітньої комунікації у подоланні ціннісного розколу цивілізацій в умовах глобалізації. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова, Випуск 11, 2013, С. 109–112.
9. Aleksandrova, N. Cross-cultural Competence of Specialists Engaged in International Business, Economic Relationships and Management: Content and Structure (with a view to business challenges). Future Human Image, 3(6). URL : <http://www.fhijournal.org/wp-content/uploads/2016/09/3-6-2016-01-Aleksandrova.pdf>. (дата звернення: 29.08.2023)
10. Al-Khamisi, K. M., & Sinha, Y. K. (2022). Communicative Language Teaching Methodologies in Omani EFL Context. Open Journal of Modern Linguistics, 12, 481-503. <https://doi.org/10.4236/ojml.2022.124035> (дата звернення: 29.11.2023)
11. Chiper, S. Teaching Intercultural Communication: ICT Resources and Best Practices. Procedia – Social and Behavioral Sciences, 93, 1641-1645. DOI:10.1016/J.SBSPRO.2013.10.094 URL : <http://surl.li/arlwk> (дата звернення: 19.09.2023)
12. Mahmoud Itmeizeh, M., & Ibnian, S. S. (2022). Psychological and Pedagogical Implements of Communicative Language Teaching and Total Physical Response Methods. Arab World English Journal, 13 (3) 339-355. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol13no3.22> (дата звернення: 19.11.2023)